

Zdravie 2020

– docieľiť rozvoj zdravia v dnešnej Európe

Zsuzsanna Jakab and Agis D. Tsouros

Úvod

Zdravie a blaho (wellbeing) patria medzi univerzálne ľudské ciele, ktoré sa v súčasnosti považujú za zásadné ľudské práva; hlavné zložky spravodlivého ľudského, ekonomického a sociálneho rozvoja; a zdroj každodenného

života. Tieto ciele sa stále viac považujú za rozhodujúce pre ľudský rozvoj a bezpečnosť. Zdravie nevidíme už len ako jednoduché konzumné predmety na financovanie, ale považujeme ho za určitý majetok, ktorý je potrebné rozvíjať a spravodlivo zlepšovať a aj za pozitívny pojem, pričom sa zdôrazňujú sociálne a osobné zdroje, ako aj telesná kapacita.

V centre pozornosti sú životy všetkých 900 miliónov obyvateľov z 53 krajín Európskeho regiónu, a našim moderným cieľom je dosiahnuť, aby tieto ideály naozaj vplývali tak, že budú spravodlivo zlepšovať zdravie medzi všetkými krajinami Európskeho regiónu SZO. Vzhľadom k tomu, čo je známe, a vzhľadom k dostupným technológiám, to dokážeme a musíme urobiť lepšie.

Téma zdravie je dnes aktuálnejšia ako kedykoľvek predtým: spomeňme napríklad aspoň dva faktory, ako je sila globalizácie a rýchle šírenie prenosných ochorení. Zdravie je hlavnou témou diskusií v podnikaní, diplomacii a bezpečnosti. Zdravotnícky sektor je sám osebe veľkým ekonomickým sektorom, dôležitým zamestnávateľom a hnacím motorom vedy, výskumu a technológie. Rozmery zdravia sa v ľudských právach vznášajú ako hrozba, ale sú často ignorované: napríklad keď sa problémy mobility a migrácie premietajú do predsudkov a stigmy. Toto sú niektoré dôvody, prečo je zdravie také dôležité.

Ľudia musia a očakávajú, že budú ovplyvňovať svoje zdravie a determinanty zdravia v rámci svojho politického, sociálneho, ekonomického a fyzického prostredia. Pod takým vplyvom sa budujú komunity a zlepšuje sa zdravie. Potom široký rozsah determinantov zdravia znamená, že zdravie nemôže byť zodpovednosťou len samotného zdravotníckeho sektora, aj keď tento sektor a zdravotnícke systémy môžu hrať významnú úlohu. Potrebujeme kolaboratívne modely práce, založené na spoločných prioritách s ostatnými sektormi. Opatrenia, týkajúce sa determinantov zdravia, ktoré prinášajú výsledky v týchto sektoroch, vedú ku širšiemu prosperu pre spoločnosť, vrátane ekonomického prosperu.

Faktory, ktoré ovplyvňujú súčasnú záťaž ochorení, sú veľmi komplexné a navzájom prepojené. Medzi príklady patrí starnutie; migrácia; prevládajúci výskyt neprenosných chorôb a problematika duševného zdravia; pretrvávajúce výzvy prenosných chorôb; výkonnosť a finančné problémy, postihujúce zdravotnícke systémy; a na mnohých miestach slabý stav rozvoja služieb verejného zdravotníctva. Avšak existujú silné dôkazy o tom, že poznáme cesty nákladovo efektívnej politiky, ktoré priamo posilňujú zdravie a blaho obyvateľstva prostredníctvom postupov, spájajúcich vedúce postavenie vlády, podporné prostredie a podporujúcich pocit kontroly

a posilnenia. Čo potrebujeme, je nový typ správy vecí verejných v oblasti zdravia (riadenie zdravia – governance for health) pre 21. storočie, ktorý je založený na sociálnych determinantoch zdravia, spravodlivosti a udržateľnosti; dosiahnutí globálnych a sociálnych cieľov cez nové navzájom súvisiace formy formálneho a neformálneho spravovania a nových strategických vzťahov; a budovať na silnom hlase a angažovanosti občanov. Toto je naša výzva a príležitosť.

Zdravie 2020

Päťdesiattri krajín Európskeho regiónu sa vyznačuje bohatou rôznorodosťou, pokiaľ ide o kultúru, históriu, vývoj, bohatstvo a zdroje. Napriek tejto rôznorodosti sa krajiny stretli na výročnom zasadnutí Regionálneho výboru SZO pre Európu v septembri 2012, kde schválili a zaviazali sa k implementácii nového rámca európskej zdravotnej politiky s názvom Zdravie 2020. Zdravie 2020 vzniklo po rozsiahlom konzultačnom procese v rámci Regionálneho úradu SZO pre Európu aj mimo neho a na základe nových štúdií.

S cieľom poskytnúť na dôkazoch založené odporúčania pre politiku znižovania nerovností v zdraví v celom regióne a za účelom stanovenia rámca pre budúce kroky sa v Európskom regióne uskutočnilo rozsiahle preskúmanie sociálnych determinantov zdravia a rozdielov v oblasti zdravia.¹ Bol to dvojročný projekt v dvoch fázach, ktorý viedol Michael Marmot. Kompletná správa bola vydaná v septembri 2013. Prehľad analyzoval úroveň nerovností v zdraví medzi jednotlivými krajinami aj v rámci jednotlivých krajín Európskeho regiónu, a skúmal možnosti politiky, ktoré by ich riešili. Revízia vychádzala z práce 13 pracovných skupín a z nálezov a odporúčaní Svetového výboru pre sociálne determinanty zdravia: najdôležitejšie je, že nerovnosti v zdraví vychádzajú z pomerov, v ktorých sa ľudia rodia, vyrastajú, žijú, pracujú a starnú, a z nerovností v moci, peniazoch a zdrojoch, ktoré spôsobujú vznik týchto každodenných pomerov. Na základe týchto dôkazov a analýzy revízia podáva špecifické a praktické odporúčania pre politické kroky v priebehu života a pre všetky generácie, ktoré majú potenciál a schopnosť znižovať nerovnosti v zdraví.

Ilona Kickbusch viedla dôležité revízie princípov a implementácie lepšej správy verejných vecí v oblasti zdravia, aby priamo zapadli do vypracovania dokumentu Zdravie 2020.² Hlavná štúdia skúmala nové prístupy k riadeniu, ktoré sú ovplyvňované meniacim sa charakterom výziev 21. storočia. Informoval o tom súhrn základných dokumentov, ktoré podávali doplňujúcu hĺbkovú analýzu spomínaných tém. V štúdiu sa zdôrazňuje prebiehajúce rozširovanie správy do kolaboratívneho modelu, v ktorom sa na správe podieľa široká škála štátnych (ministerstvá, parlamenty, agentúry, úrady, komisie atď.), spoločenských (obchodné podniky, občania, komunitné skupiny, svetové media vrátane sieťových sociálnych médií, nadácií atď.), a nadnárodných (Európska únia, Spojené národy, atď.) subjektov.

Tieto revízie tiež podávajú informácie o riadiacich aspektoch Európskej revízie sociálnych determinantov zdravia a rozdieloch v oblasti zdravia.

¹ Marmot Review Team. *European review of social determinants of health and the health divide*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013.

² Kickbusch I, Gleicher D. *Governance for health in the 21st century*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012 (http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/171334/RC62BD01-Governance-for-Health-Web.pdf, accessed 16 September 2013).

Analýza rezolúcií, prijatých Regionálnym výborom SZO pre Európu v uplynulých 10 rokoch a rezolúcií Svetového zdravotníckeho zhromaždenia, ako aj vyhlásení na ministerských konferenciách, bola vydaná v septembri 2012.³ Tento prehľad záväzkov ukazuje, že Zdravie 2020 môžeme vidieť aj ako prerámcovanie mnohých týchto záväzkov v rámci jednotného a vizionárskeho prístupu, ktorý prekonáva roztrieštenosť a uľahčuje ich implementáciu. Niektoré oblasti si však v súčasnosti vyžadujú väčšiu pozornosť, ako je napríklad zdravie starších ľudí, manažment niektorých neprenosných ochorení a ekonomické dôsledky zdravia a choroby. Okrem toho štúdia poukazuje na to, že mechanizmy a princípy, ktoré sú podkladom pre implementáciu komplexných stratégií, by mali byť lepšie formulované a rozpracované. Nakoniec ešte štúdia obsahuje návrh, že nové rezolúcie Regionálneho výboru SZO pre Európu by mali zahrňovať krátky prehľad pokrokov, ktoré sa urobili v implementácii predchádzajúcich záväzkov.

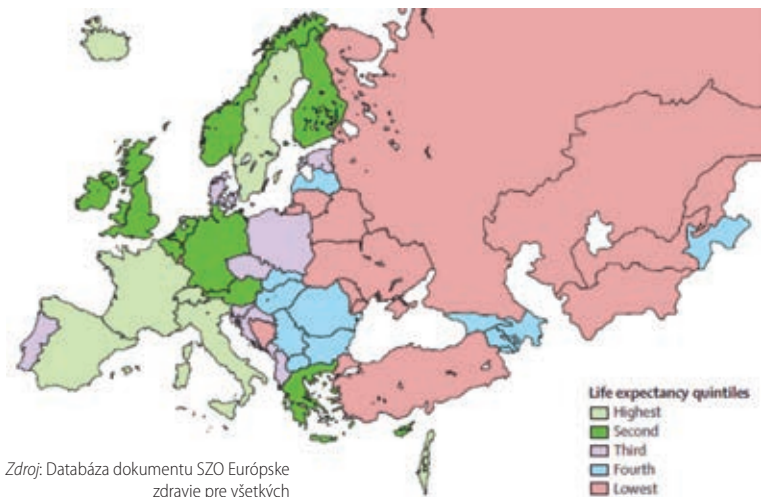
V roku 2012 vyšiel prehľad skúsenosti, získaných počas medzirezortných aktivít.⁴ V ňom sú zaznamenané skúsenosti so zdravím vo všetkých politikách a hodnotenia dôkazov a porovnávanie účinnosti rôznych riadiacich štruktúr v procese, týkajúcom sa sociálnych determinantov zdravia a v zásade aj zdravotných výsledkov obyvateľstva. Publikácia zachytáva výskum, ktorý ukazuje, ako sa môžu úspešne vytvárať, využívať a udržiavať medzirezortné riadiace štruktúry. Podáva aj relevantné príklady dostupných nástrojov a metód riadenia pre tvorcov politik.

A nakoniec sa chystá vydanie o hodnotení ekonomiky prevencie chorôb. Toto hodnotenie skúma rozvoj silných dôkazov, podporujúcich väčšie investície do podpory zdravia a opatrení v prevencii chorôb, v zmysle nákladovej efektívnosti a výsledkov.

Členské štáty Európskeho regiónu SZO schválili Zdravie 2020 v dvoch formách. *Európsky politický rámec pre podporu zdravia a blaha v rámci vládnych štruktúr a celej spoločnosti*⁵ poskytuje politikom a kľúčovým politickým predstaviteľom hlavné hodnoty a princípy ako kľúčové politické poradenstvo pri zavádzaní dokumentu Zdravie 2020 do praxe. Dlhší dokument *Politický rámec a stratégia Zdravia 2020*⁶ poskytuje podrobnejšie dôkazy a praktické rady, týkajúce sa zdravia a blaha, a je určený tým, ktorí sa venujú rozvoju a implementácii politiky v praxi na operačných úrovniach. Dokument *Politický rámec a stratégia Zdravia 2020* je živý sprievodca pre politiky a stratégie, poskytujúci odkazy na zmeny v dôkazoch a praxi. Nie je to predpis, ale politický rámec na používanie a implementáciu v kontexte situácie každej krajiny, jej potrieb a ambícií.

Základ dokumentu Zdravie 2020 tvoria rozdielne skúsenosti so zdravotníctvom v Európskom regióne SZO. Zdravie sa zlepšuje, ale nerovnosti v zdraví zostávajú stále závažné. Obrázok č. 1 ukazuje kvintily v dĺžke života v európskych krajinách. Medzi krajinami sú výrazné rozdiely, najmä smerom od východu na západ. Ako ilustráciu môžeme uviesť, že dieťa, narodené v Spoločenstve nezávislých štátov, má trikrát vyššiu pravdepodobnosť umrieť pred dosiahnutím

Obr. 1. Dĺžka života podľa kvintilov v krajinách Európskeho regiónu SZO, 2010 (alebo najnovšie dostupné údaje)

Zdroj: Databáza dokumentu SZO Európske zdravie pre všetkých

5. roku života ako dieťa, narodené v Európskej únii, a mortalita v niektorých krajinách regiónu je približne 43x vyššia ako v iných.

Je jasné, že v kvalite zdravotníckych služieb a v prístupe k službám sú medzi jednotlivými krajinami rozdiely. Avšak všetky dostupné dôkazy poukazujú na to, že tieto rozdiely spočívajú v podstate v rozdielnych sociálnych a ekonomických podmienkach. Rozdiely súvisia aj so správaním, týkajúcim sa zdravia, vrátane fajčenia a alkoholu, stravovania a telesnej aktivity, ako aj duševných ochorení, ktoré sú naopak sociálne determinované, a sú odrazom stresu a nepriaznivých podmienok v živote obyvateľov.

Zdravie 2020 bolo odpoveďou na tieto výzvy. Jeho cieľom je "významne zlepšiť zdravie a blaho obyvateľstva, znižovať nerovnosti v zdraví, posilňovať verejné zdravie a zabezpečiť, aby zdravotné systémy, orientované na ľudí, boli univerzálne, spravodlivé, udržateľné a kvalitné". Je založené na hodnotách, zakotvených v stanovách SZO: základné právo každého človeka na najvyššie dosiahnuteľný štandard zdravia, bez ohľadu na rasovú príslušnosť, pohlavie, vek, sociálny stav a platobnú schopnosť. Dôležité sú aj princípy poctivosti, udržateľnosti, kvality, transparentnosti, zodpovednosti, právo účasti na rozhodovacích procesoch a dôstojnosť.

Keď to zhrnieme, rámec politiky zdôrazňuje:

- Zameranie na zdravie a blaho ako barometre rozvoja;
- Komplexný prístup k celému spektru determinantov zdravia;
- Riešenie hlavných priorít verejného zdravia Európskeho regiónu ako aj praktické riešenia, ktoré sú účinné;
- Nové a náročné prístupy ku kolaboratívne vedeniu, ktoré spája mnoho partnerov a mobilizuje politickú a kultúrnu podporu rozvoja zdravia na širokých základoch, aby sa dospelo k spoločným riešeniam;
- Hľadanie a reakcie na predpoklady na zmenu;
- Hľadanie spôsobov pre ekonomické argumenty v prospech investovania do zdravia vrátane dôkazov a efektívnych prístupov ku zdraviu vo všetkých politikách;

³ Bertollini R, Brassart C, Galanaki C. *Review of the commitments of WHO European Member States and the WHO Regional Office for Europe between 1990 and 2010. Analysis in the light of the Zdravie 2020 strategy*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012 (http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0020/171902/Review-of-the-commitments-of-WHO-European-Member-States-and-the-WHO-Regional-Office-for-Europe-between-1990-and-2010.pdf, accessed 16 September 2013).

⁴ McQueen DV, Wismar M, Lin V, Jones CM, Davies M, eds. *Intersectoral governance for Zdravie in all policies: structures, actions and experiences*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012 (Observatory Studies Series, No. 26).

⁵ *Zdravie 2020: a European policy framework supporting action across government and society for Zdravie and well-being*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012.

⁶ *Zdravie 2020: a European policy framework and strategy for the 21st century*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013.

- Hľadanie spôsobov ako lepšie napomáhať posilneniu občana a pacienta ako kľúčových prvkov v zlepšení výsledkov, týkajúcich sa zdravia a výkonnosti zdravotníckych systémov a spokojnosti so zdravotníckymi systémami;
- Implementáciu efektívnych a účinných spôsobov, aby sa využili nové prepojenia, partnerstvá, komunikácia a technologické možnosti;
- Implementáciu spoločných mechanizmov v Európskom regióne SZO na budovanie, podporu a udržiavanie jednoty a súladu odosielania správ v rámci komunity verejného zdravotníctva;
- Hľadanie nedostatkov vo vedomostiach a nových výskumných prioritách; a
- Poskytovanie priebežnej komunikačnej platformy na zdieľanie praktických skúseností tvorcov rozhodnutí a obhajcov verejného zdravia v celom Európskom regióne.

Hodnoty a témy dokumentu Zdravie 2020

Neprenosné ochorenia a problematika duševného zdravia patria medzi najpálčivejšie bremená chorôb súčasnosti, zakorenené v sociálnych a ekonomických pomeroch občanov a v ich životnom štýle, ktorý je sám osebe sociálne determinovaný. Tieto choroby sú výsledkom ľudských interakcií s celou škálou determinantov zdravia v priebehu života. Silné dôkazy zdôrazňujú, že faktory ako je spravodlivý a rovný prístup k príležitostiam vo včasnom vývoji dieťaťa, dobré vzdelanie a práca a slušné bývanie a príjem, tieto všetky podporujú zdravie.

Zdravie 2020 prináša argumenty za návrat ku riešeniu základných príčin. Dnešné ekonomické štúdie poukazujú nielen na ekonomickú záťaž, ktorú prinášajú choroby v súčasnosti, ale aj na to, že tieto problémy sa dajú vyriešiť, ak sa venuje oveľa väčšia pozornosť podpore zdravia, prevencii chorôb a verejnému zdraviu, a to takým spôsobom, ktorý sa zameriava na nerovnosti v zdraví v celom sociálnom gradiente a podporuje najzraniteľnejších a najviac vylúčených občanov. Napriek tomu dnes v mnohých krajinách politike v sektoroch iných ako v zdravotníctve chýba buď rozmer zdravia alebo spravodlivosti.

Súčasná situácia vo väčšine krajín je dnes taká, že podiel štátnych rozpočtov na zdravotnícke systémy je významný, a náklady na zdravotnú starostlivosť rastú rýchlejšie ako štátne príjmy. Mnohé výdavky sú určované ponukou, ako sú nové spôsoby liečby a technológie, ale aj rastúcimi očakávaniami ľudí na ochranu pred zdravotnými rizikami a na kvalitné služby zdravotnej starostlivosti. Zdravotnícke systémy, ako aj iné rezorty, sa potrebujú prispôbiť a meniť, a zmeny sa musia zamerať na primárnu starostlivosť a podporu zdravia a prevenciu chorôb, pričom stále väčšiu pozornosť treba zamerať na poskytovanie starostlivosti, orientovanej na ľudí a integrovanej starostlivosti, napríklad medzi primárnou a sekundárnou starostlivosťou, alebo medzi poskytovaním zdravotnej a sociálnej starostlivosti. Na ilustráciu potrebných zmien môžeme uviesť, že podpora zdravia a opatrenia na redukcii rizika sú jasne zodpovedné za viac ako 50% nedávneho poklesu svetovej mortality na ischemickú chorobu srdca. OECD však odhaduje, že krajiny Európskeho regiónu SZO vydajú v priemere len 3% zo svojich rozpočtov na zdravotníctvo na propagáciu zdravia a prevenciu chorôb.

Hlavné strategické ciele, zámery a obsah dokumentu Zdravie 2020

Zdravie 2020 má dva navzájom súvisiace zámery:

- Zlepšiť zdravie pre všetkých a znížiť nerovnosti v zdraví; a

- Zlepšiť vedenie a participatívne riadenie (governance) v zdravotníctve.

Okrem týchto dvoch zámerov politický rámec dokumentu Zdravie 2020 je založený na štyroch prioritných oblastiach politickej činnosti, ktoré sú navzájom prepojené, nezávislé a navzájom sa podporujú:

- Investovať do zdravia v celoživotnom prístupe a v posilňovaní ľudí;
- Riešiť hlavné zdravotné problémy v regióne, ako sú neprenosné a prenosné ochorenia;
- Posilňovať zdravotné systémy orientované na ľudí, kapacity verejného zdravotníctva a pripravenosť, dohľad a odpoveď na stav núdze; a
- vytvárať pružné komunity a podporné prostredie.

Riešiť všetky štyri priority si vyžaduje činnosť v celej škále prierezových otázok. Nový typ riadenia v zdravotníctve, ktorý potrebujeme, bude založený na sociálnych determinantoch zdravia, rovnosti a udržateľnosti, založený na dosiahnutí globálnych a spoločenských cieľov cez nové navzájom prepojené formy formálneho a neformálneho riadenia a nové strategické vzťahy, a budovaný na silných hlasoch občanov a ich zaangażovanosti.

Jednotlivé štáty dosiahnu vyšší vplyv na zdravie, keď budú spájať politiky, investície a služby, a zamerajú sa na znižovanie nerovností. Ich jasnou zodpovednosťou je rozvíjať medzirezortné národné stratégie, ktoré kombinujú plánovanie a dohľad spolu s cieľmi a zámermi v kľúčovej problematike, ako sú celoživotné posilňujúce zdravotnícke systémy a verejné zdravie a posilnenie občanov. Také medzirezortné stratégie, napríklad, využívajú fiškálne politiky a reguláciu; zameriavajú sa na činnosti v ustanovizniach ako sú školy a pracoviská; a podporujú sekundárnu prevenciu, vrátane posúdenia rizika a skríningu.

Osobitnú pozornosť si zaslúži problematika duševného zdravia. Je to hlavná príčina dlhodobého stresu a pracovnej neschopnosti. Približne jedna štvrtina ľudí v Európskom regióne zažije počas svojho života nejaké duševné ochorenie. Výskum nám prináša lepšie poznanie negatívneho vzťahu medzi poruchami duševného zdravia a spoločenskou marginalizáciou, nezamestnanosťou, bezdomovstvom a ochoreniami, zapríčinenými alkoholom a inými návykovými látkami. Zvláštnou výzvou je podpora včasnej diagnostiky depresie a prevencia samovrážd iniciovaním intervenčných programov priamo v komunite. Toto malo veľký význam najmä počas nedávnej ekonomickej krízy, kedy napríklad samovraždy stúpili v Grécku o 17% a v Írsku o 13%. Dôkazy naznačujú, že tak ako aj iné nežiaduce účinky ekonomického poklesu na zdravie, aj takýto nárast môže byť významne zmiernený dobre cieleňou sociálnou ochranou a aktívnou politikou pracovného trhu.

Zdravie 2020 je plne v súlade so Všeobecným pracovným programom SZO a iným medzinárodným vývojom a nástrojmi. Podporuje globálne zintenzívnenie úsilia na kontrolu neprenosných ochorení, ako je Politická deklarácia OSN o neprenosných ochoreniach 2011; Rámcová dohoda SZO na kontrolu tabaku; a Globálna stratégia pre výživu, pohyb a zdravie. Silné úsilie je tiež naďalej potrebné vynakladať na boj proti prenosným ochoreniam, čo si vyžaduje aj kompletnú implementáciu Medzinárodných zdravotníckych pravidiel, zlepšenie výmeny informácií a spoločný dohľad a kontrolnú činnosť nad chorobami.

Pri riešení komplexných a navzájom súvisiacich determinantov súčasných chorôb, ktoré si vyžadujú politické rozhodnutia v podmienkach neurčitých a nedokonalých vedomostí, nám nestačia po-

stupy založené na racionálnom lineárnom myslení. Pri riešení situácií, v ktorých sa širšie systémové účinky mnohých intervencií nedajú plne odhadnúť potrebujeme vedomosti, ktoré získame systémovým a komplexným myslením. Ukazuje sa, že keď si chceme poradiť s týmito nejasnosťami, intervencie malého rozsahu, ktoré podporujú učenie a adaptáciu, nadobúdajú stále väčší význam.

Zdravie 2020 sa zameriava na posilnenie zdravotníckych systémov, orientovaných na pacienta a ich kapacitu poskytovať kvalitnú starostlivosť a zlepšovanie výsledkov. Zdravotnícke systémy musia byť finančne životaschopné a udržateľné, musia zodpovedať svojmu účelu a mať dostatok informácií o dôkazoch. To si vyžaduje zmenu orientácie a kladenie dôrazu na prevenciu chorôb, integrované poskytovanie služieb, kontinuálnu starostlivosť, kontinuálne zlepšovanie starostlivosti a podporu toho, aby sa pacienti mohli starať sami o seba, kde starostlivosť by bola v blízkosti ich domova, bezpečná a nákladovo efektívna. Poskytovanie univerzálneho prístupu ku starostlivosti zostáva záväzkom pre SZO v celosvetovom meradle, ako aj pre dokument Zdravie 2020, spolu so záväzkom primárnej zdravotnej starostlivosti ako základného kameňa zdravotníckych systémov v 21. storočí. Tento rozvoj zdravotníckych systémov a verejného zdravotníctva si vyžaduje flexibilnú viackvalifikovanú pracovnú silu, ktorá bude orientovaná na tímovú prácu.

Zdravie 2020 podporilo vypracovanie Európskeho akčného plánu pre posilnenie kapacít verejného zdravotníctva a služieb, ktorý bol schválený aj Regionálnym výborom SZO pre Európu v roku 2012 ako kľúčový pilier pre implementáciu dokumentu Zdravie 2020. Akčný plán sa zameriava na zlepšenie služieb verejného zdravotníctva a infraštruktúry, vrátane aspektov verejného zdravia a služieb zdravotnej starostlivosti. Akčný plán navrhuje súbor 10 horizontálnych základných postupov vo verejnom zdravotníctve, aby sa stal jednotným a riadiacim základom pre európske zdravotnícke orgány, ktoré kontrolujú, hodnotia a budujú politiky, stratégie a aktivity pre reformy a zlepšenie verejného zdravia. Dosiagnúť lepšie zdravotné výsledky si vyžaduje podstatné posilnenie funkcií verejného zdravia a kapacít; investovanie do inštitucionálnych opatrení verejného zdravotníctva; úsilie posilňovať ochranu zdravia, podporu zdravia a ochranu pred ochoreniami.

Budovanie pružnosti a odolnosti je kľúčovým faktorom v ochrane a podpore zdravia a blaha na úrovni jednotlivcov aj komunit. Pružné a odolné komunity majú alebo sú schopné rozvíjať hodnoty, ktoré im umožňujú proaktívne reagovať na nové alebo nežiaduce situácie. Sú schopné sa pripraviť na ekonomické, sociálne a environmen-

tálne zmeny a poradiť si s krízou a ťažkosťami.

Nebezpečenstvo v životnom prostredí je hlavnou determinantou zdravia, pričom mnohé ochorenia sú prepojené s faktormi ako je znečistenie ovzdušia, a dopad klimatických zmien. Také faktory sa navzájom ovplyvňujú so sociálnymi determinantmi zdravia. Priaznivý vplyv nízkouhlíkovej ekonomiky na zdravie a priaznivé vplyvy environmentálnych politík na zdravie sa spomínajú v súvislosti s konferenciou Rio+20 (Konferencia OSN o udržateľnom rozvoji).

Implementačný proces a aké sú ďalšie kroky jednotlivých krajín

Je známe, že pri riešení rozvoja zdravotníctva sa krajiny budú zaoberať dokumentom Zdravie 2020 v rôznych súvislostiach a s rôznymi kapacitami. Zároveň je zámerom tohto rámca politiky to, aby bol aj napriek týmto rozdielnym východiskovým bodom koherentný a praktický. Medzi špecifické ciele patria dosiahnutie silného politického záväzku voči zdraviu a posun témy zdravia na politickú úroveň; prijatie stratégie Zdravie vo všetkých politikách; posilnenie politického dialógu o zdraví a jeho determinantoch; a budovanie zodpovednosti voči výsledkom v oblasti zdravia.

Zdravie 2020 podáva riešenia týchto problémov spolu s dôkazmi. Pre uľahčenie spolupráce s jednotlivými krajinami a na podporu dokumentu Zdravie 2020 Regionálny úrad SZO pre Európu vypracoval balíček služieb a nástrojov, ktoré poskytnú krajinám systematickú podporu pri riešení hlavných horizontálnych strategických otázok v dokumente Zdravie 2020 (Obr. č. 2 ukazuje deväť položiek tohto balíčka) ako aj prepojenia programov a vstupné body k podrobnejším aspektom politického rámca. Pre každú položku tohto balíčka bude k dispozícii obmedzená ponuka prioritných služieb, poradenstva a nástrojov s vysokou pridanou hodnotou. Balíček bude pravidelne aktualizovaný tak, aby odrážal nové pokroky z jednotlivých krajín a aby sprístupnil slubné postupy a skúsenosti z praxe.

Východiskovým bodom pre všetky krajiny musí byť vypracovanie národnej zdravotnej politiky aj s jej podpornými stratégiami a plánmi. Vychádzajúc z dôkladného posúdenia potrieb, aké sú očakávaná krajín pokiaľ ide o spravodlivé zlepšenie zdravia? Aké multirezortné politiky a stratégie budú používať, napríklad pre neprenosné ochorenia? Balík nástrojov Zdravie 2020 má za úlohu pomáhať práve v tom. Pokiaľ ide o verejné zdravie, jasné pokyny poskytuje aj analýza Európskeho akčného plánu pre posilnenie kapacít a služieb verejného zdravia a s ňou súvisiaci nástroj samohod-

Obr. 2. Deväť zložiek v balíku Zdravie 2020

notenia. Zdravie 2020 nie je akademická štúdia a nemá zapadnúť prachom; je to sprievodca praktickej implementácie.

Hodnotenia dopadov zdravia a ekonomických faktorov patria tiež medzi cenné nástroje v posudzovaní možného dopadu politik. Môžu sa tiež použiť aj na hodnotenie toho, ako politiky ovplyvňujú spravodlivosť, a kvalitatívne aj kvantitatívne údaje o zdraví sa môžu použiť na hodnotenie toho, ako politiky ovplyvňujú zdravie.

Najsľubnejšie je, že mnohé krajiny už vyvíjajú komplexné politiky Zdravie 2020 a podporujú stratégie a plány v súlade s rámcom zdravotnej politiky. Ďalšie pokračujú v špecifických prvkoch dokumentu Zdravie 2020 v súlade s hodnotami a princípmi dokumentu Zdravie 2020. Regionálny úrad SZO pre Európu sa chystá zaujať systematický prístup a podporovať krajiny v implementácii dokumentu Zdravie 2020 v rokoch 2014–2015. V rámci svojej ďalšej iniciatívy bude Regionálny úrad podporovať rozvoj nových foriem sieťovej komunikácie (networking) medzi jednotlivými krajinami, inštitúciami a občanmi, vrátane internetovej spolupráce.

Implementácia dokumentu Zdravie 2020 si bude vyžadovať aktívny vklad mnohých organizácií a objektov, ktorých záujmom je rozvoj zdravia a verejné zdravie v celej Európe. Spolupráca v rámci EÚ poskytne silný základ, významné možnosti a ďalšie výhody. Mnohé ostatné organizácie a siete, ktorých je tak veľa, že sa nedajú všetky vymenovať, sa musia zapojiť rovnako. Aj keď názory na súkromný sektor sú rôzne, ich etická účasť môže silne prispieť ku dosiahnutiu cieľov v dokumente Zdravie 2020.

Sieť Európskych zdravých miest SZO je príkladom dôležitej siete ktorá môže veľa urobiť pre uľahčenie implementácie Zdravie 2020. Približne 69% ľudí v Európskom regióne žije v mestských usadlostiach, a mestské oblasti môžu poskytnúť jednotlivcom aj rodinám veľké príležitosti prosperovať. Mestá môžu byť komíny ekonomickej prosperity a môžu podporovať Zdravie cez posilnený prístup k službám, kultúre a rekreácii. Avšak mestá môžu aj sústreďovať chudobu, a choroby. Niektoré okolnosti mestského života, najmä segregácia a chudoba prispievajú a podporujú také nerovnosti, tým, že uvalujú neprimerané zaťaženie na negatívne vzory zdravia a spoločensky nežiaduce vzory odpovede na ekonomickú a sociálnu depriváciu.

Mestá a ich predstavitelia môžu ovplyvňovať zdravie a blaho ľudí cez rôzne politiky a intervencie, vrátane tých, ktoré sa týkajú sociálneho vylúčenia a podpory; zdravého a aktívneho života; bezpečnostných a environmentálnych otázok; pracovných podmienok; pripravenosti na riešenie následkov klimatických zmien; expozície rizikám a nepriaznivým vplyvom; zdravého mestského plánovania a dizajnu; a participatívnych a inkluzívnych procesov pre občanov. Sieť Európskych zdravých miest SZO poskytuje mnoho príkladov dobrej praxe v celom Európskom regióne SZO a bude vystupovať ako strategický nástroj pre implementáciu cieľov v dokumente Zdravie 2020 na lokálnej úrovni.

Regionálny úrad SZO pre Európu nadviaže a bude udržiavať efektívnu spoluprácu so všetkými takými partnermi a sieťami v celom Európskom regióne: široká angažovanosť; pomoc pri zvyšovaní politiky súdržnosti; zdieľanie súborov zdravotných údajov; spoločné úsilie pri vykonávaní dohľadu; a podieľať sa na spoločných politických platformách, hodnotiacich misiách, workshopoch a individuálnych konzultáciách, ako aj technických dialógoch a prípadových štúdiách.

Zodpovednosť a ciele

Politické záväzky v tomto procese implementácie sú mimoriadne dôležité na úrovni globálnej, národnej aj subnárodnej. Na vyjadrenie toho, na odhad pokroku a na podporu zodpovednosti si jednotlivé krajiny stanovujú svoje regionálne ciele. Medzi hlavné ciele, pripravené na prerokovanie na Regionálnom výbore pre Európu SZO v roku 2013 patria.

1. Zníženie predčasnej mortality v Európe do roku 2020.
2. Zvýšenie dĺžky života v Európe.
3. Zníženie nerovnosti v Európe (sociálne determinanty zdravotných cieľov).
4. Posilnenie blaha európskeho obyvateľstva.
5. Univerzálne pokrytie a "právo na zdravie".
6. Národné ciele, stanovené členskými štátmi.

Záver

Zlepšenie zdravia v dnešnom svete musí odrážať široký a zložitý rozsah determinantov a vplyvov zdravia, ako aj multirezortný a mnohotvárný charakter odpovedí a intervencií v politike. Zdravie 2020 odráža túto realitu, hľadajúc postupné zmeny v prioritách a investíciách, ktoré sa venujú determinantom zdravia a podpore zdravia a prevencii chorôb. Treba rozvíjať celkové vládne a sociálne politiky, ktoré budú odrážať zložitost' determinantov zdravia v dnešnej rozmanitej a horizontálne prepojenej informačnej spoločnosti.

Vedomosti sú dostačujúce na zlepšenie zdravia a zníženie nerovností. Svet, tak ako ho vidí SZO, je svet, v ktorom sa rozdiely medzi zdravotnými výsledkami znižujú; v ktorom sa dosiahne univerzálny prístup ku zdravotnej starostlivosti; krajiny majú pružné zdravotné systémy, založené na primárnej zdravotnej starostlivosti; svet, ktorý môže splniť očakávania a potreby svojich občanov; v ktorom sa dosiahnu medzinárodne uznávané ciele; neprenosné ochorenia sú pod kontrolou; a krajiny si vedia poradiť s prepuknutím chorôb a prírodnými katastrofami.

Zdravie 2020 môže pomôcť v dosiahnutí všetkých týchto cieľov. Je to silný nástroj pre kolektívne kroky v celom Európskom regióne SZO, ktorým sa môžu využiť nové príležitosti na posilnenie zdravia a blaha prítomných a budúcich generácií. Ako povedala GR SZO v predslove vydania Zdravie 2020:⁷ "Svetová zdravotnícka organizácia je tu na to, aby pomáhala členským štátom plne realizovať svoj zdravotný potenciál, rovnocenne v mene všetkých svojich občanov. . . . Mám víziu mienkotvornej organizácie, ktorá spolupracuje s členskými štátmi prostredníctvom koordinovaných aktivít našich kancelárií v členských štátoch, regionálnych kancelárií a centrál. To je dôvod, prečo tak veľmi vítam tento nový rámec európskej zdravotnej politiky SZO, Zdravie 2020."

⁷ Zdravie 2020 targets, indicators and monitoring framework. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013 (EUR/RC63/8).

Zdravie 2020 targets. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013 (EUR/RC63/Conf.Doc./7).

⁸ Zdravie 2020: a European policy framework and strategy for the 21st century. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2013.